

ISSN (E): 2181-4570

«AXBOROT VA BILIM JADALLASHUVINING QADRIYATLARGA TA'SIRI»

Mirkamol Ochilov Boymurotovich

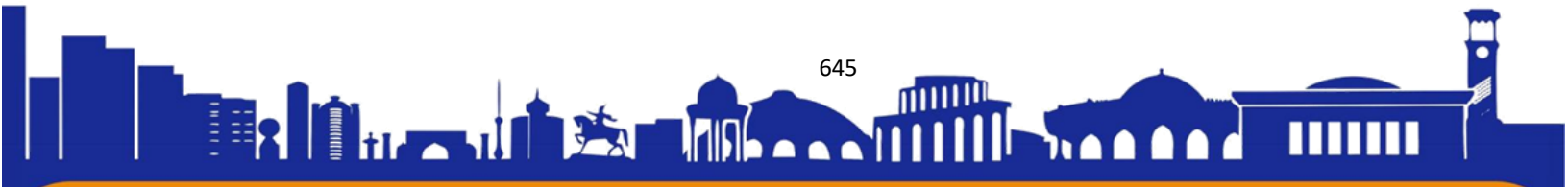
Qashqadaryo viloyati Ko'kdala tumani 43-maktab MMIBDU

Annotatsiya: Ushbu maqola ta'lim olish davrida hayotiy qadriyatlar tizimi o'zgaradi va qadriyatlar tizimi yetarli darajada inertsion, ta'lim olish yillari esa juda tez o'tib ketishi haqida bo'lib kelajak uchun o'z javobgarligini anglab yetadi. Ko'pchilik talaba ularning kelajagi ko'proq shaxsan bunga bog'liq, deb hisoblanadi, garchi bunda ota-onalar, ta'lim olish sifati va omad ma'lum rol o'ynasa ham. Qadriyat shaxsning kasb sohasini yanada chuqur o'zlashtirishiga, faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Kalit so'z: inson kapitali, umuminsoniy qadriyatlar, mehnat qobiliyati, motivatsiya, migratsiya va ma'lumot

Ma'lumki, bugungi kunda zamonaviy dunyo taraqqiyotining dinamikasi asosan insonning innovatsion, ijodiy faoliyati, fan, texnika va texnologiyalarning rivojlanishi bilan belgilanadi. Shu bilan birga amalga oshirilayotgan islohotlarda milliy va ma'naviy qadriyatlar alohida o'rin tutadi. Aytish joizki, milliy qadriyat deganda, eng avvalo, tarixiy sinovlarga bardosh bergan, xalqimizning milliy manfaatlarini o'zida to'liq mujassamlashtirgan, zamonaviy taraqqiyot talablariga butunlay javob bera oladigan, asrlar o'tgani sayin qadr-qimmatini ortib boradigan g'oyalar tushuniladi.

Darhaqiqat, hayot rivojlanib borarkan, qadriyat ham takomillashib, mukammallashaveradi. Shu sababli davrlar silsilasida qadriyatlar shakli, xillari ma'lum bir ma'noda o'zgarib turishi mumkin. Ammo qadriyatlar borki ular shaklu-shamoyilini ham, mazmun-mohiyati va qadr-qimmatini o'zgartirmaydi. Ularga ta'lim, bilim va ilm-fanni kiritish mumkin. Albatta, bilim hech bir boylikka sotib olinmaydigan, faqat o'rganish, intilish orqasidan keladigan katta xazina hisoblanadi. Endilikda bilim, ta'lim qiymati —inson kapitali atamasi bilan atalib kelinadi. Shu vaqtga qadar adabiyotlarda inson kapitali tushunchasi asosan biryoqlama, ya'ni inson kapitali insonning o'ziga bevosita keladigan foyda yoki shaxsni ijtimoiy himoyalash imkoniyati sifatida tushinib kelindi. Inson kapitali orqali faqat birgina insonning o'ziga emas, balki boshqalarga

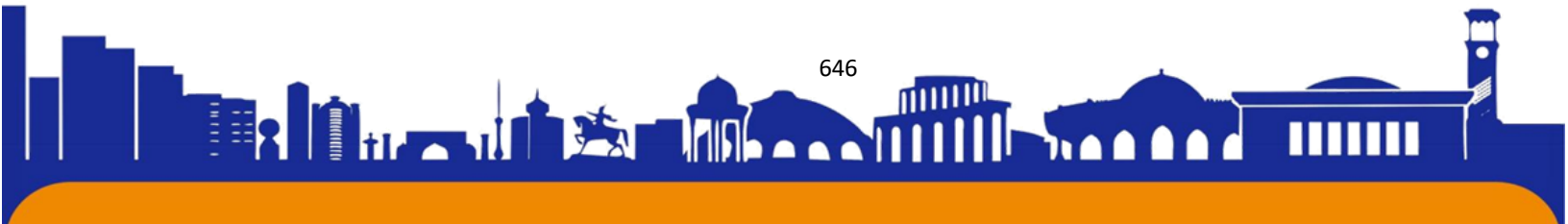
ham naf keltirishi mumkin. Bu esa, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayangan holda amalga oshirilishi zarur.

Bugungi kunda inson va uning qobiliyatlari, bilimlari, ko'nikmalari har qanday jamiyat ravnaqi va davlatning iqtisodiy rivojlanishining asosiy omiliga aylandi. Shuning uchun jamiyat taraqqiyotining muhim omili bo'lgan "inson kapitali" ning mohiyati ba'zi iqtisodchilar tomonidan "hamma egallagan bilim, ko'nikma va motivatsiya zahirasi" sifatida talqin etiladi. Aslida, bu kapital sifatida namoyon

bo'ladi, chunki u kelajakdagi daromad manbai hisoblanadi. Bu inson kapitali, chunkiu insonga xos bo'lib, uning ajralmas qismidir.

Dastlab, inson kapitali deganda faqat insonning mehnat qobiliyatini oshiradigan investitsiyalar yig'indisi - ta'lim va kasbiy mahorat tushunilgan. Inson kapitali keng ma'noda iqtisodiy rivojlanishning intensiv ishlab chiqarish omili, jamiyat va oila rivoji, bilimlar, intellektual va boshqaruvchi mehnat vositalari, aholi salomatligi va yashash muhiti, zamonaviy malakali kadrlarning yuksak salohiyatidir. Shu jumladan, rivojlanishning samarali omili sifatida inson kapitali mehnat resurslari, bilimlari, intellektual va boshqaruvchi mehnat vositalari, yashash muhiti va mehnat faoliyati vositalarining o'qimishli qismi, samarali va samarali bo'lishini ta'minlaydi. G. Bekerning so'zlariga ko'ra, «Inson kapitali - bu har bir insonda mavjud bo'lgan bilim, ko'nikma va motivatsiya zahirasi. U ta'limga, ishlab chiqarishga o'qitishga, sog'liqni saqlashga, migratsiyaga, narxlar va daromadlar to'g'risidagi ma'lumotlarni to'plashga sarflash shaklida inson investitsiyalari (uzoq muddatli kapital qo'yilmalar) orqali shakllanadi». Darhaqiqat, ta'lim, sanoat tajribasini to'plash, sog'liqni saqlash, ma'lumot olish inson kapitaliga investitsiyalarni anglatadi. Shu sababli ham bugungi kunda inson va uning qobiliyatlari, bilimlari, ko'nikmalari har qanday jamiyat ravnaqi va davlatning iqtisodiy rivojlanishining asosiy omiliga aylandi.

Inson kapitali tushunchasi ancha keng ma'noga ega - bu iqtisodiyotni, jamiyatni va uning boshlang'ich uyali oilasini, ishchi kuchining o'qimishli qismini, butun hayot va mehnat davomida aqlli boshqarish qobiliyatini intensiv rivojlantiradigan asosiy kuchdir. Shu jihatdan «inson kapitali - har qanday mamlakat va davlat iqtisodiyotining jahon bozorida raqobatbardoshligini ta'minlaydigan, hukumat organlari, qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyatiga kuchli ta'sir ko'rsatadigan omil bo'lgan to'plangan qobiliyatlar, ko'nikmalar va maqsadlar to'plami».

Iqtisodiy adabiyotlarda inson kapitali - bu sog'liqni saqlash, bilimlar, ko'nikmalar, qobiliyatlar, motivatsiyalarning ma'lum bir zaxirasi sifatida investitsiyalar natijasida shakllanib, shaxs maqsadga muvofiq ravishda ijtimoiy ishlab chiqarishning ma'lum bir sohasida foydalanadi. "Inson kapitali" atamasining ta'rifida eng ko'p uchraydigan tushunchalar bu bilim, ko'nikma, qobiliyatdir. Ta'kidlash kerakki, ta'lim va kasb-hunar ta'limi insonning bilim darajasini oshiradi, ya'ni inson kapitali hajmini oshiradi. Sog'liqni saqlash kasallanish va o'limni kamaytiradi va insonning umrini oshiradi. Migratsiya va ma'lumot izlash ishchi kuchi ish haqi yuqori bo'lgan joylarga va tarmoqlarga, ya'ni inson kapitali narxi yuqori bo'lgan joylarga olib borishiga olib keladi

Haqiqatan ham, inson kapitalini rivojlantirmasdan turib, innovatsion taraqqiyotga erishish mumkin emas. Taniqli iqtisodchi olimlarning fikricha, inson kapitaliga investitsiya kiritishga nisbatan beparvolik mamlakat raqobatbardoshligini keskin pasaytirib yuborishi mumkin. Mamlakat iqtisodiy jihatdan taraqqiy etishi uchun iste'dodli odamlarni tarbiyalash talab etiladi.

Albatta, inson kapitali tushunchasi zamirida inson va uning qobiliyatlari majmuasi yotadi. Inson kapitali to'g'risidagi g'oyalar foydali ish unumdorligini oshirish avvalo shaxsning ishchanligini va mahoratini oshirish hamda mashina va asbob uskunalarni takomillashtirish bilan bog'liq ekanligini ko'rsatmoqda. S.A. Kurganskiy asarlarida inson kapitaliga:—jismoniy shaxslar tomonidan investitsiyalar va jamg'arish natijasida shakllangan bilim, ko'nikma va boshqa fazilatlar to'plami, agar ular tegishli ravishda ishlatilsa, yangi qiymat va daromad oqimini keltirib chiqaradi deb ta'rif keltirilgan.

Hozirda Harakatlar strategiyasi doirasida olib borilayotgan barcha islohotlar inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan. Harakatlar strategiyasiga muvofiq, mamlakatimizda raqamlashtirish jarayonlari keng ko'lamda amalga oshirilmoqda.

Shuningdek, raqamlashtirish jarayonlari jamiyat hayotining barcha sohalarida sodir bo'lmoqda. Xususan, inson uchun eng muhim sohalar iqtisodiyot, ta'lim va tibbiyotdir. Aytish kerakki, bugungi kunda yoshlarning yangi avlodi o'sib ulg'aygan - texnik tafakkurga ega raqamli avlod, ulardan gumanistik element chiqarib tashlangan. Ilm-fan inson hayoti uchun yangi muhit yaratadi. —San'at singari, ilm-fan nafaqat insonning madaniy mashg'ulotidir. Ilm - bu bizga ko'rinadigan hamma narsani qanday qilib hal qiluvchi usul. SHuning uchun aytishimiz kerak: bugungi inson

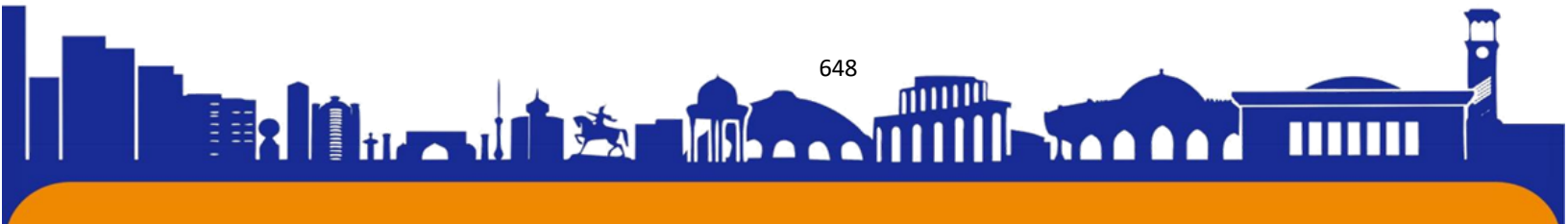

harakatlanadigan va qolishga intilayotgan haqiqat tobora ko‘proq fan deb ataladigan narsa bilan belgilanadi».

Ma‘lumki, davlatimiz rahbari ilgari yangi tizim asosida ijtimoiy, ma‘naviy-ma‘rifiy ishlarni tashkil etish bo‘yicha beshta muhim tashabbusni ilgari surgan edi. Besh tashabbus doirasida u yoshlarga e‘tiborni kuchaytirish, ularni madaniyat, san‘at va sportga keng jalb qilish, axborot texnologiyalaridan foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish, yosh avlod o‘rtasida kitob o‘qishni targ‘ib qilish, xotin-qizlarni ish bilan ta‘minlash masalalariga e‘tibor qaratmoqda. Shu bilan birga, yoshlarning bo‘sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish dolzarb masala. Yoshlarning ma‘naviyati qanchalik baland bo‘lsa, ularning yot hodisalar va g‘oyalarga nisbatan immuniteti shunchalik kuchliroq bo‘ladi. Albatta, bunday ishlar inson kapitalini yanada rivojlantirishga yordam beradi.

Shuni ta‘kidlash kerakki, sog‘liqni saqlash, bilim va ko‘nikmalarni o‘z ichiga olgan inson kapitali XX asrda dunyoning ko‘plab mamlakatlarida, xususan Osiyoda iqtisodiy o‘sish va qashshoqlikni kamaytirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun ham bizning mamlakatimiz Markaziy Osiyoda birinchilardan bo‘lib inson kapitalini rivojlantirish loyihasini qo‘llab-quvvatlamogda.

Harakatlar strategiyasini amalga oshirishda milliy qadriyatlar muhim rol o‘ynaydi. Bu juda murakkab jarayon. Qiyinchilik shundaki, milliy va umumbashariy qadriyatlar murakkab bilimlar tizimi, dunyoqarashi, urf-odatlar, urf-odatlar, marosimlari, hissiyotlari va boshqalarning boy arsenalini qamrab oladi. Haqiqiy dunyo yagona bo‘lgan sharoitda va ular haqidagi fikrlar va qarashlar. Boshqa tomondan, milliy va umuminsoniy qadriyatlar turli yo‘nalishlarga ega: an‘analar, marosimlar, urf-odatlar, odatlarni o‘z ichiga olgan falsafiy, ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy, psixologik, pedagogik, tibbiyot, adabiy, me‘moriy, san‘at tarixi, diniy ta‘limot qoidalari, fikrlari, maqollari, so‘zlari, qarashlari va boshqa milliy hamda umumbashariy durdonalar. Va har bir tarixiy davrda ular shior, murojaat, nizom, ko‘rsatmalar sifatida harakat qilishadi va qonuniy tartibda xizmat qilishadi, bunga rioya qilish hamma uchun majburiydir. Ular tartib, go‘zallik va yaxshi fazilatlarni inson hayotiga va umuman jamiyatga olib keladi. Shunday qilib, milliy va umumbashariy qadriyatlar insonni ilmi qiladigan, poklaydigan, haqiqat yo‘liga yo‘naltiradigan, donolikka chorlaydigan, qadrli, mazmunli, hamma uchun foydali, noyob, o‘rnak va muqaddas bo‘lgan hamma narsani

o'z ichiga oladi. Kelajakda bir xil ajoyib durdonalarni yaratish uchun o'rganish va bilim olish zarurligi ularning pedagogik ahamiyatidir.

Milliy qadriyatlar – bu muayyan etnik jamoalar vakillarining tarixiy o'ziga xosligini aks ettiradigan ma'naviy ideallari to'plamidir. Ular bir xil millatga mansub kishilarning xatti-harakatlari uchun ijtimoiy va me'yoriy-madaniy aksiomalar vazifasini bajaradilar. Demak, yosh avlodni tarbiyalashda ijtimoiy-tarixiy xususiyatga ega bo'lib, shaxsni oilaga tanishtirish vositasi bo'lgan va shu bilan individual mavjudlik vaqtinchalikligini engib o'tishga imkon beradigan qadriyatlar muhim rol o'ynaydi. Qiymat-semantik mazmun "tayanch punkti tanlovini", ya'ni dunyoqarash ko'rsatmalarini shakllantirishning eng muhim momentidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Inson taraqqiyoti ma'ruza. O'zbekistonda ta'lim: talab va taklif mutanosibligi. O'zbekiston. -T., 2007-2008.32-b.
2. Rakitov A.I. Nauka v epoxu globalni`x transformatsiy (rossiyskaya perspektiva). Nauka v Rossii: sostoyanie i perspektivi.- M.; 1997. S. 13.
3. Замоновий фалсафий атамаларнинг изоҳли луғати. – Тошкент: «Университет», 2018. –Б.31.
4. Шапкин И.Н. Человеческий капитал: теория, исторический опыт и перспективы развития. - Москва, 2017.
5. Беккер Г.С. Человеческое поведение: экономический подход: избранные труды по экономической теории. – М.: ГУ-ВШЭ, 2003.
6. Шоумаров Д. Инсон капитали ўз-ўзидан юзага чиқмайди. uzlidep.uz/news-of-party/3127., 04.05.2021
7. Курганский С.А. Человеческий капитал: сущность, структура, оценка / Иркут. гос. экон. акад. - Иркутск, 1999. - 287 с

